

Camilla Wide

GRAMMATIKEN I PRAKTIKEN – ETT EXEMPEL FRÅN MODERN
ISLÄNDSKA.

1. Inledning

Grammatik har traditionellt undersökts och beskrivits utgående från det skrivna språkets villkor och möjligheter, även i sådana fall då undersökningsmaterialet helt eller delvis utgjorts av talspråksdata. Dels har man utgått från dekontextualiserade meningar och förutsatt att grammatiska konstruktioner kan beskrivas och beaktas friställda från sitt kommunikativa sammanhang, dels har man behandlat språkssystemet som autonomt i förhållande till andra kulturella praktiker och förbisett skillnaderna mellan språket i olika verksamheter och genrer (Linell 2002:10).

Under senare tid har denna monologistiska¹ syn på språket och grammatiken kritiserats och problematiserats såväl inom mer traditionell lingvistik som t.ex. inom sociologiskt inriktad samtalsforskning. Paul Hopper (1987, 1988, 1998) har argumenterat för att grammatiken bör ses som emergent². Enligt honom består grammatiken inte av fasta och på förhand bestämda strukturer utan av en öppen mängd former som hela tiden omstruktureras och omdefinieras i språkbruket. Det grammatiska systemet betraktas sålunda som sekundärt i förhållande till kommunikativa handlingar, snarare än tvärtom (Hopper 1998:156f.). Inom interaktionell lingvistik, en subdisciplin inom den etnometodologiska samtalsforskningen (Conversation Analysis), har man även argumenterat för att samtalsstrukturer, till exempel turkonstruktionsenheter, turavslutningar och turtillägg, i sig utgör en central del av grammatiken (jfr Schegloff 1996:99f., Schegloff m.fl. 1996, Steensig 2001:89f.).

Enligt Linell (2002:56) är det inte alltid klart vad som avses med termen *grammatik* då den används i beskrivningar av strukturer i samtal och samtalsspråk. Dels talar man om grammatik då man diskuterar grammatiska konstruktioner i samtalsspråket, dels talar man om grammatik då man beskriver arkitekturen i interaktionella sekvenser. Linell gör därför en

¹För en utförlig diskussion om monologistiska respektive dialogistiska infallsvinklar på språk, kommunikation och kultur, se Linell (1998).

²Argument för emergenteoretiska förklaringar som baserar sig på empiriskt material från svenska har framförts av Anward & Lindblom (1998).

distinktion mellan å ena sidan *samtalsspråkets grammatik* och å andra sidan *interaktionens grammatik*. Samtidigt påpekar han att gränsen mellan de två typerna av grammatik delvis är luddig (ibid.:58).

I den här artikeln kommer jag att diskutera hur den isländska konstruktionen *vera búinn að* + infinitiv 'vara färdig (med) att + inf.' (sv. *ha* + supinum) förekommer och används i autentiska samtal och texter. Mitt syfte är att ge ett exempel på hur sambandet mellan grammatik och kommunikation kan se ut i praktiken. Därmed vill jag också bidra till diskussionen om samtalsspråkets grammatik. Liksom Linell (2002) förutsätter jag att grammatiken inte är helt emergent utan delvis består av mönster som redan har emergerat ur sociokulturella praktiker och traditioner (ibid.:59). Jag utgår även generellt från Linell (2002) i mina antaganden om grammatik. Jag räknar således med att grammatiska konstruktioner utgör språkliga resurser som kan användas av talare i situerade kommunikativa kontexter. Resurser av det här slaget tillhör systemplanet i språket. Grammatiska konstruktioner är med andra ord abstrakta. De bildar sedimenterade (typifierade) mönster för hur språkliga element kan konfigureras för att lösa kommunikativa uppgifter. Samtidigt är det ofta svårt att koppla dem till enskilda, specifika funktioner. I analogi med begreppet *meningspotential* (Halliday 1973, Rommetveit 1974, Linell 1998, Lähteenmäki 2001) har Linell därför lanserat begreppet *funktionspotential*. Funktionspotentialen hos en grammatisk konstruktion kan definieras som förmågan att "tillsammans med olika kontextuella faktorer ge upphov till och uttryck för olika kommunikativa funktioner i den situerade interaktionen" (Linell, denna volym). Ett av huvudsyftena i min doktorsavhandling (Wide 2002) är att utreda den kommunikativt-funktionella potentialen hos konstruktionen *vera búinn að* + inf. i modern isländska.

Uppläggningsen i artikeln är följande. Jag presenterar först *vera búinn að* + inf. ur ett traditionellt perspektiv (avsnitt 2). Därefter diskuterar jag bruket av konstruktionen ur tre olika perspektiv: användningsfrekvensen i olika genrer (avsnitt 3), kommunikativa funktioner i autentiska samtal (avsnitt 4) och syntaktiskt-semantiska tendenser i autentiska samtal (avsnitt 5). Diskussionen baserar sig på de empiriska undersökningar som jag utfört för min avhandling. Den övergripande tesen i artikeln och i avhandlingen är att *vera búinn að* + inf. används i vissa typer av kommunikativa kontexter. Konstruktionen kan därför inte beskrivas och analyseras enbart med hjälp av abstrakta begrepp och konstruerade meningar.

2. Konstruktionen *vera búinn að* + inf.

vera búinn að + inf. är en av tre perfektkonstruktioner i modern isländska. Tillsammans med konstruktionerna *hafa* + supinum och *vera* + perfekt particip uttrycker den det som i modern (standard)svenska huvudsakligen uttrycks med en enda konstruktion, nämligen *ha* + supinum³. De tre perfektkonstruktionerna kontrasteras vanligtvis i exempel av följande typer (jfr Jón Friðjónsson⁴ 1989:98f.):

(1) Ég hef lesið bókina (áður). 'Jag har läst boken (tidigare)'.

(2) Hann er kominn hingað (núna). 'Han har kommit hit (nu)'.

(3) Ég er búinn að lesa bókina (núna nýlega). 'Jag har läst boken (nu nyligen)'.

Medan *hafa* + supinum och *vera* + perfekt particip har sina motsvarigheter i andra nordiska och germanska språk (jfr Johannisson 1945, Maslov 1988:72ff., Haugen 1982:134f., Hewson & Bubenik 1997) är *vera búinn að* + inf. (i funktionen som perfekt) en innovation i isländskan som finns belagd i skrift från slutet av 1500-talet (se Mördur Árnason 1977). Själva formen förekommer redan i fornisländskan men uttrycker då att 'vara redo att göra något', t.ex. *þar til er Kári var búinn vestr at sigla* 'tills Kári var redo att segla västerut' (Brennu-Njáls saga s. 223). Den framåtppekande funktionen hos formen finns bevarad i vissa idiomatiska uttryck i nuiisländska, t.ex. *vera boðinn og búinn að ...* 'vara inställd på att ...'. Formen har också en framåtppekande funktion i kombination med prefix av typen *til-* och *reiðu-*, t.ex. *Að vera reiðubúinn að ráða sig til allra almennra starfa* 'Att vara villig/beredd att ta emot alla allmänna jobb'⁵, *Sé tilbúinn að mæta í viðtal hjá atvinnurekanda* 'Vara förberedd att gå på arbetsintervju' (<http://>

³vara + perf. part. (t.ex. *Johan är kommen*) används i viss utsträckning som perfekt i nusvenska, t.ex. i sydsvenskt regionalspråk. I kombination med riktningssadverb (t.ex. *Hunden är bortsprungen*) förekommer konstruktionen även mer generellt i svenska (SAG 2:606f., 4:233). Ätminstone i österbottniska dialekter finns det dessutom konstruktioner av typen *ha färdig* + supinum (t.ex. *jag har färdigskådat TV*) (Lars Huldén, muntligt meddelande).

⁴Enligt isländsk praxis hänvisar jag till isländska författare med både förnamn och patronymikon (i litteraturförteckningen står de isländska författarna enligt förnamn).

⁵Motsvarande former med *redho-/redo-* och *boin/bogen* förekommer i äldre och arkaisk svenska (jfr SO s.v. *redobogen*, SAOB s.v. *redobogen* 1–2), t.ex. *iak var redhoboin at dö for iæmcristna helso* (Källtext: Den heliga Birgitta, bir4335), *I synnerhet var han redobogen att hjälpa den fattige och lät för mången sådans räkning väcka sig mitt i natten för att ila till hans bistånd* (<http://www.receptsamling.nu/eva/ramlosa/ramlosa10.htm>, 30.7.2002).

www.vinnumalastofnun.is/Handbok/10_kafli.htm, 1.8.2002).

Den längst grammatikaliserade (generaliserade) perfektkonstruktionen i isländska är *hafa* + sup. I motsats till *vera* + perf. part. och *vera búinn að* + inf. kan den kombineras med de flesta typer av verb (Jón Friðjónsson 1989:98). *hafa* + sup. används dessutom som experientiell (existentiell) och evidentiell perfekt (t.ex. *Hefurðu komið til Finnlands?* 'Har du varit i Finland?' respektive *Hún hefur lesið bókina í gær* 'Hon har (troligtvis) läst boken i går'). Tendenser av det här slaget anses ofta vara typiska för "gamla" perfektkonstruktioner (jfr Bybee m.fl. 1994:74, Lindstedt 2000:369f.). Den semantiskt mest begränsade perfektkonstruktionen är *vera* + perf. part., som framför allt förekommer med intransitiva förändringsverb (t.ex. *Strætó er farinn* 'Bussen har gått'). Ur typologisk synvinkel kunde *vera* + perf. part. karaktäriseras som en subjektiv resultativ⁶ (*subjective resultative*, se Nedjalkov & Jaxontov 1988, Berkov 1988). Resultativer kan potentiellt grammatikaliseras till mer generella perfektkonstruktioner. *vera* + perf. part. verkar dock, i motsats till motsvarande konstruktion i norska, inte undergå någon sådan utveckling (Berkov 1988:444).

I grammatikböcker påpekas det ofta att *vera búinn að* + inf. inte förekommer med statiska, durativa och momentana verb, utom i kombination med vissa tidsadverbial (se t.ex. Jón Hilmar Jónsson 1984:66, Ásta Svavarsdóttir & Margrét Jónsdóttir 1998:78, Auður Einarsdóttir m.fl. 2001:54f.). I många beskrivningar poängteras det också att konstruktionen är mer begränsad än *hafa* + sup. Enligt Jóhannes Gísli Jónsson (1992:142) används *hafa* + sup. som resultativ, existentiell och universell perfekt⁷. *vera búinn að* + inf. används däremot endast som resultativ och universell perfekt, t.ex. *Ég er búin að baka köku* 'Jag har bakat en kaka (nu)' respektive *Róbert er búinn að vera veikur* 'Robert har varit sjuk (och är det fortfarande)'. Jóhannes Gísli Jónsson tillägger även att *vera búinn að* + inf. favoriseras i resultativa kontexter, vilket överensstämmer med den ofta förekommande karaktäriseringen att konstruktionen typiskt uttrycker en händelse som nyss ägt rum (se t.ex. Auður Einarsdóttir m.fl. 2001:54).

vera búinn að + inf. används särskilt ofta i spontant talspråk (jfr Valtýr Guðmundsson 1922:171, Halldór Halldórsson 1956:96, Hrafnhildur Ragnarsdóttir m.fl. 2000:96). Men konstruktionen förekommer också i många skriftspråksgenrer. Ju mindre formell och mer spontan situationen är,

⁶Med transitiva verb används formen *vera* + perf. part. som objektiv resultativ och/eller passiv, t.ex. *þeir voru ráðnir í vegavinnu* 'De var anställda/anställdes i vägarbete' (Kress 1982:156). I det förra fallet kan en perfektbetydelse ibland skönjas, men vanligtvis förknippas perfektbetydelsen hos formen med funktionen som subjektiv resultativ (jfr Jón Friðjónsson 1989:98, Berkov 1988:444f., Jóhannes Gísli Jónsson 1992:143f.).

⁷För definitioner av kategorierna, se t.ex. Comrie (1976:56ff.) eller Dahl (1985:132f.).

desto större verkar sannolikheten vara för att konstruktionen ska dyka upp. Den här tendensen är eventuellt orsaken till att *vera búinn að* + inf. inte nämns i vissa framställningar, t.ex. Höskuldur Bráinssons handbok för isländska gymnasieelever (1995), och Hewson & Bubeniks historiskt-typologiska beskrivning av tempus-aspektsystemen i indoeuropeiska språk (1997). Intressant nog är det framförallt i grammatikböcker för utlänningar som man hittar beskrivningar av *vera búinn að* + inf. Här introduceras konstruktionen ofta före *hafa* + sup. I vissa fall får man t.o.m. intrycket av att det är *vera búinn að* + inf. som fungerar som en typisk (d.v.s. *current relevance*⁸) perfekt i isländska, inte *hafa* + sup. (jfr Ásta Svavarsdóttir & Margrét Jónsdóttir 1998, Auður Einarsdóttir m.fl. 2001).

Det verkar generellt som om bruket av *vera búinn að* + inf. ökar på bekostnad av *hafa* + sup., även om *vera búinn að* + inf. i viss mån också används i kontexter typiska för *vera* + perf. part., t.ex. *Strætó er búinn að fara* 'Bussen har gått'. På meningsnivå är det i många fall svårt att se en skillnad mellan *vera búinn að* + inf. och *hafa* + sup. Enligt Jóhannes Gísli Jónsson (1992:135) framgår den resultativa respektive existentiella innebörden hos konstruktionerna ofta av kontexten, i synnerhet med verb som *sjá* 'se', t.ex. *Ég hef séð/er búinn að sjá þessa mynd* 'Jag har sett den här filmen någon gång i det förflutna respektive nu/redan'. Ásta Svavarsdóttir & Margrét Jónsdóttir (1998:185) konstaterar vidare att *hafa* + sup. och *vera búinn að* + inf. har samma betydelse i kombination med frekvensadverbial, t.ex. *Hún hefur oft lesið/er oft búinn að lesa bókina* 'Hon har läst boken ofta'. Detsamma gäller för pluskvamperfektum, t.ex. *Hann hafði vaskað upp/var búinn að vaska upp þegar hún kom heim* 'Han hade diskat (färdigt) när hon kom hem' (ibid.:186). Samtidigt påpekar Kristján Árnason (1980:47) att det är en klar (*greinilegur*) skillnad mellan de två konstruktionerna.

Min hypotes är att skillnaderna mellan *vera búinn að* + inf. och *hafa* + sup. framför allt ligger på ett kommunikativt och kontextuellt plan (även om det antagligen är möjligt att finna överlappningar också här⁹). Vill man beskriva konstruktionerna uttömmande är det därför viktigt att beakta betydligt större helheter än isolerade och/eller konstruerade meningar. Därutöver är det av central betydelse att undersöka hur *vera búinn að* + inf. och

⁸Se t.ex. Lindstedt (2002:368).

⁹Enligt Dahl (2000:13f.) ger grammatikaliseringsprocesser ofta upphov till situationer som är svåra att beskriva i binära termer: "grams [grammatiska konstruktioner av olika slag] tend to expand from a point of origin in a wave-like fashion, (metaphorically speaking) chasing each other along a path of development. If one can talk about an 'opposition' between an older and a younger gram on the same path, it is rather a secondary effect of the relative positions of the grams".

hafa + sup. används i autentiska samtal. Sådana undersökningar av tempus-aspektkonstruktioner är dock sällsynta, vilket innebär att det finns få modeller att följa. Följaktligen blir undersökningarna även tidskrävande. I mitt avhandlingsprojekt valde jag därför att göra en synkron närstudie av endast en konstruktion, *vera búinn að* + inf., som är den yngsta och typologiskt sett minst utforskade perfektkonstruktionen i isländska. I den här artikeln redogör jag för huvudresultaten i min avhandling. Jag hoppas kunna återkomma med en jämförande beskrivning av alla tre perfektkonstruktioner i isländska i ett senare skede. Jag planerar även att i framtiden komplettera den synkrona studien av *vera búinn að* + inf. med en diakron studie.

Inom dialogistisk språkforskning betonas ofta verksamheternas och generernas betydelse för språkliga aktiviteter. Jag inleder därför med att diskutera i vilka genrer och kommunikativa situationer som *vera búinn að* + inf. tenderar att förekomma. De syntaktiskt-semantiska drag som traditionellt nämns i beskrivningar av konstruktionen (jfr ovan) behandlar jag i slutet av artikeln. Jag koncentrerar mig då på frågan om hur typiska dessa drag egentligen är i autentiskt samtalsspråk. Syftet med dispositionen i artikeln är att framhäva de kommunikativa aspekterna hos *vera búinn að* + inf. och undvika att framställa dem som sekundära i förhållande till isolerade syntaktiskt-semantiska drag.

3. Frekvens i olika genrer

På Lexikografiska institutet vid Islands universitet (*Orðabók Háskólans*) finns en stor samling nuiisländska texter i elektroniskt format (över tio miljoner ord 1997). Texterna, av vilka de flesta är från 1980-talet, är grovt kategoriserade och morfologiskt otaggade. Det oaktat utgör de en unik korpus över modern skriven isländska. Tyvärr finns ingen liknande korpus över talad isländska. Då jag inledde mitt avhandlingsprojekt 1996 fanns det bara en isländsk talspråkskorpus, den longitudinella barnspråkskorpusen vid Lärarhögskolan på Island¹⁰. För att komplettera det samtalsmaterial som jag samlade in för huvudanalysen i min avhandling (närstudien av kommunikativa kontexter, se avsnitt 4 nedan), har jag därför använt texterna på Lexikografiska institutet som referensmaterial. Jag har bl.a. gjort en frekvensstudie

¹⁰Sedan dess har en korpus med radiosamtal från 14 sändningar av inrigningsprogrammet *Þjóðarsálin* 'Nationens själ' (ca 86 000 ord) insamlats vid *Málvísindastofnun* 'Institutet för lingvistik' vid Islands universitet. Projektet leddes av Halldór Ármann Sigurðsson. Därutöver har en större och mer varierad korpus över talad isländska, Ís-Tal (se <http://www.hi.is/~eirikur/istal/>), skapats i ett projekt lett av Þórunn Blöndal. Ís-Tal-korpusen är tillsvidare inte allmänt tillgänglig.

av *vera búinn að* + inf. i materialet. Syftet med frekvensstudien var att få en grov bild av variationen i bruket av *vera búinn að* + inf. i olika texter och genrer. Jag ska här kort redogöra för huvudtendenserna.

Texterna på Lexikografiska institutet är indelade i kategorier av typen *reseböcker*, *hälsovetenskap*, *lagsamling*, *skönlitteratur* och *memoarer*. Några kategorier är också indelade i underkategorier. Kategorin *skönlitteratur* består t.ex. av *barn- och ungdomsböcker*, *romaner*, *poesi* och *drama*. Kategorierna *barn- och ungdomsböcker* och *romaner* är dessutom indelade i *översättningar* och *originalverk på isländska*. Jag har i så hög grad som möjligt försökt hålla mig till de existerande kategorierna för att underlätta sökningen av belägg. För åskådighetens skull har jag ändå slagit ihop vissa kategorier (t.ex. olika typer av facktexter) och utelämnat ett par mindre underkategorier (t.ex. *poesi*). Jag har också behandlat de stora underkategorierna *romaner* och *barnböcker* som självständiga kategorier. Vidare har jag kategoriserat några tidigare ogrupperade texter som *veckotidningar* och inkluderat två mindre korpusar som inte ingår i textsamlingarna: en korpus med nyhetstexter som finns på Lexikografiska institutets webbplats (<http://www.lexis.hi.is/moggi/mbl.htm>) och en korpus med radiosamtal som samlats in vid Institutet för lingvistik vid Islands universitet (se fotnot 10). Tabell 1 nedan visar frekvensen (antalet belägg/1000 ord) för *vera búinn að* + inf. i de textgenrer som ingick i undersökningen.

Tabell 1. Frekvensen (antalet belägg per 1 000 ord) för *vera búinn að* + inf. i olika genrer.

Texttyp	Antal texter	Ord	Belägg	Belägg/1 000 ord
Facktexter	57	3 313 282	101	0,03
Nyhetstexter (<i>Morgunblaðið</i>)	348	174 245	36	0,21
Veckotidningar	4	200 093	104	0,52
Memoarer	31	1 791 125	867	0,48
Skönlitteratur	46	2 849 880	1 455	0,51
Barn- och ungdomsböcker	42	1 031 869	1 491	1,44
Radiosamtal (<i>Þjóðarsálin</i>)	182	86 202	158	1,83
Totalt		9 446 696	4 212	0,45

Trots att kategorierna är av varierande storlek och undersökningen har utförts med relativt enkla metoder kan man se några tydliga tendenser i bruket av *vera búinn að* + inf. i olika genrer. Den klart lägsta frekvensen (0,03 belägg per 1 000 ord) har konstruktionen i kategorin *facktexter*, som är en sammanslagning av de ursprungliga kategorierna *hälsovetenskap*, *lagsamling*, *konst*, *juridik*, *naturvetenskap*, *historia*, *psykologi*, *tidskrifter* och *artiklar i samlingsverk*. De högsta frekvenserna (1,83 och 1,44) har konstruktionen i radiosamtalen och i barn- och ungdomsböckerna. Både radiosamtalen och barn- och ungdomsböckerna uppvisar generellt ett mer infor-

mellt språkbruk än många andra texter och samtal. *Þjóðarsálin* 'Nationens själ' är ett direktsänt inringningsprogram för allmänheten som karaktäriseras av en spontan och engagerad stämning. Barnböckerna riktar sig i sin tur till en publik med ingen eller liten erfarenhet av skriftspråk, och ungdomsböckerna innehåller rikligt med dramatiserade sekvenser ur ungdomars liv.

Frekvenserna för *vera búinn að* + inf. i mitt referensmaterial stöder sålunda hypotesen att konstruktionen tenderar att användas mer ju mindre formell den kommunikativa situationen är. Det vore naturligtvis viktigt att jämföra bruket av *vera búinn að* + inf. med bruket av *hafa* + sup. och *vera* + perf. part. Det hade emellertid varit alltför tidskrävande att göra en sådan jämförelse i texterna från Lexikografiska institutet, eftersom de inte är morfologiskt taggade. I min avhandling har jag därför i stället jämfört de tre perfektkonstruktionerna i det samtalsmaterial som jag sammanställde för den kvalitativa analysen (se avsnitt 4 nedan). Det här materialet omfattar samtal från sex sändningar av radioprogrammet *Þjóðarsálin*, en presidentvalsdebatt på TV, samtal från två ungdomsprogram på radio, två vardagsamtal med 25–30-åriga kvinnor och tre samtal med tvååriga barn och vuxna (totalt ca 11,5 timmar).

Jag kan inte inom ramen för denna artikel gå närmare in på resultaten från jämförelsen av *vera búinn að* + inf., *hafa* + sup. och *vera* + perf. part. Men jag vill kort kommentera huvudtendenserna. Den högsta frekvensen för alla tre konstruktioner tillsammans finner man i presidentvalsdebatten på TV och i radiosamtalen från *Þjóðarsálin*. Den lägsta frekvensen perfektkonstruktioner finner man i samtalen mellan barn och vuxna. Vad enskilda konstruktioner beträffar, har *hafa* + sup. den högsta frekvensen i presidentvalsdebatten (9,8 belägg per 1 000 ord). Den lägsta frekvensen i presidentvalsdebatten har *vera búinn að* + inf. (0,73 belägg per 1 000 ord). I samtalen mellan barn och vuxna är förhållandet det motsatta: *vera búinn að* + inf. har en frekvens på 4,16 belägg per 1 000 ord medan *hafa* + sup. har en frekvens på 0,85 belägg per 1 000 ord. Med undantag för ett av vardagsamtalen visar *hafa* + sup. den högsta frekvensen i resten av materialet. Skillnaderna mellan *vera búinn að* + inf. och *hafa* + sup. är ändå mindre markanta än i presidentvalsdebatten och i barnspråksmaterialet. *vera* + perf. part. har inte den högsta frekvensen i något samtal eller radioprogram. Bruket av *vera* + perf. part. varierar även mindre mellan olika samtal och radioprogram än bruket av *vera búinn að* + inf. och *hafa* + sup. Det finns också en korrelation mellan höga respektive låga frekvenser för *hafa* + sup. och låga respektive höga frekvenser för *vera búinn að* + inf. i materialet. Det här tyder på att *vera búinn að* + inf. framför allt breder ut sig på bekostnad av *hafa* + sup.

Resultaten av jämförelsen av *vera búinn að* + inf., *hafa* + sup. och *vera* + perf. part. stödjer också hypotesen att *vera búinn að* + inf. typiskt före-

kommer i mer spontana och lediga situationer. Samtalen mellan barn och vuxna äger rum hemma hos barnen och kretsar mest kring vardagsaktiviteter (äta, leka, läsa etc.). Presidentvalsdebatten på TV har däremot en stel och formell karaktär; turerna utgörs till stor del av långa monologiska inlägg om politiska linjefrågor.

Bruket av *vera búinn að* + inf. verkar sålunda vara genrebundet. Men tittar man närmare t.ex. på texterna i mitt frekvensmaterial ser man att det finns rätt stora skillnader också mellan texter och samtal inom samma genre. I underkategorin *isländska barnböcker*, som tillsammans med *översatta barnböcker* utgör kategorin *barnböcker*, varierar frekvensen för *vera búinn að* + inf. mellan 0 belägg per 1 000 ord (i några korta texter) och 3,89 belägg per 1 000 ord (i en ungdomsbok). Genomsnittsfrekvensen i kategorin är 1,73. I åtta texter är frekvensen under 1,0, i tretton texter ligger den mellan 1,0 och 2,0, och i fyra texter är den över 3,0. Eftersom alla fyra texter med frekvenser över 3,0 är skrivna av samma författare är det frestande att tolka det frekventa bruket av *vera búinn að* + inf. som hans personliga stil. En närmare titt på en av texterna (*Sólarsaga*) visar ändå att en annan förklaring är möjlig. Texten i fråga består till stor del av dialoger och inre monolog. Berättarjaget, en tonårig pojke, har också ett starkt här-och-nu-perspektiv. De höga frekvenserna för *vera búinn að* + inf. i de fyra texterna i kategorin *barnböcker* kunde därför eventuellt vara ett resultat av de kommunikativa kontexter som författaren till texterna skapat. Ett centralt antagande i min avhandling är att *vera búinn að* + inf. används i vissa typer av kommunikativa kontexter för att utföra (eller bidra till) vissa typer av kommunikativa handlingar.

4. Kommunikativt-funktionell potential

Konstruktionen *vera búinn að* + inf. karaktäriseras ibland som typiskt tal-språklig (jfr avsnitt 2 ovan). Att undersöka hur konstruktionen används i autentiskt talspråk är därför i högsta grad relevant. Inom den dialogistiska forskningstradition som jag ansluter mig till utgår man principiellt från observationer av autentiska och fokuserade dialoger (jfr Marková 1990:7, Luckmann 1990:52ff.). Den analys jag presenterar här baserar sig därför på ett inspelat och transkriberat samtalsmaterial. De flesta samtalen (se ovan) utgörs av olika typer av spontana och informella diskussioner, som är inspelade antingen hemma hos någon av samtalsdeltagarna eller bandade från radion. För att få en uppfattning om hur *vera búinn að* + inf. används i mer formella sammanhang har jag också inkluderat en TV-debatt mellan presidentkandidaterna och journalister i materialet.

I Wide (2002) presenterar jag en ingående analys av de funktioner som *vera búinn að* + inf. får eller bidrar till i turer, episoder, aktiviteter, hela samtal och i större sammanhang som samhällsdebatter. Jag kan endast presentera en översiktlig analys här. Jag inleder med att diskutera några enskilda sekvenser där konstruktionen förekommer. Den första sekvensen, exempel (4) nedan, är från ett av vardagssamtalen som jag studerat (*Återträff*). När utdraget börjar håller samtalsdeltagarna precis på att sätta sig vid matbordet för att avnjuta den asiatiska rätt som ett par samtalsdeltagare har tillrett. Alldeles i början av utdraget introducerar R, som är värdinna, ett nytt samtalsämne: besticken vid middagen. När hon säger att det bara finns två par gafflar och knivar (r. 1) antyder hon att det inte finns bestick för alla. Men hon tillägger genast att hon har ett antal kinesiska pinnar som en del säkert vill använda (r. 2–3). Hon presenterar med andra ord ett förslag till hur man kunde lösa det praktiska problem som har uppstått. Som framgår på rad 4 välkomnar M genast förslaget med *ja* 'ja'. Genom att använda konstruktionen *vera búinn að* + inf. tillägger M också att hon har lärt sig *det*, d.v.s. att äta med pinnar. Strax därefter bidrar hon själv med ett erbjudande: hon säger att hon kan lära de andra att äta med pinnar (r. 6–7).

(4) ÄTA MED PINNAR (*Återträff*, middagsbjudning med sex 25-åriga kvinnor och f.d. skolkamrater, transkription Helga Hilmisdóttir/Camilla Wide)

- 1 R:sko (.) þa er bara til þr- (0,3) tvenn þór af hnífapörum
det finns bara tr- två par knivar och gafflar
- 2 en (0,3) svo (.) á ég þessa kínversku þrjóna sem að (0,6)
men så har jag de här kinesiska pinnarna som
- 3 sumir (.) vilja eflaust [nota]
en del säkert vill använda
- > M: [já] ég er búin að læra (.) þa
ja jag har lärt mig det
- 5 (.) ég (-)
jag ...
(ohörbar tur utelämnad))
- 6 M:((skrattar)) (þannig að) ég get sko kennt ykkur
så jag kan lära er
- 7 hvernig á að gera þetta (.) [ég er að læra] (--)
hur man gör det här jag håller på att lära mig ...
- 8 R: [en (--)] vínglös↑
men ... vinglas
(ohörbar tur utelämnad))

- 9 R:eru einhverjir sem vilja ekki nota kínverska þrjóna↑
finns det någon som inte vill äta med pinnar?
- 10 J:nei (.) ekki ég
nej inte jag
- 11 ?:ég segi nú það
inte jag heller
(två ohörbara turer utelämnade))
- 12 M:en ég byrja oftast á því (---)
jag börjar oftast med det
- 13 R:vilja sem sagt allir (0,2) nota þrjóna
så vill alltså alla äta med pinnar?
- 14 G:já já
javisst
- 15 M:kunniði þetta↑
kan ni det här?
- 16 R:já [...] ja

Belägget på *vera búinn að* + inf. i exempel (4) kunde, i enlighet med traditionen inom tempus-aspektforskningen beskrivas med begreppet *current relevance*. Konstruktionen uttrycker en kontinuitet av ett resultat, vilket är den konventionella definitionen på *current relevance* (jfr Dahl & Hedin 2000:391). Konstruktionen uttrycker också, på ett för perfektkonstruktioner typiskt sätt, en implicit konsekvens av en händelse i det förflutna (jfr t.ex. Joos 1964:140). M har lärt sig att äta med pinnar och kan följaktligen äta med pinnar nu. Men man kunde också säga att M själv framställer konsekvensen som relevant för det hon precis ska tillägga (att hon kan lära de andra att äta med pinnar). *vera búinn að* + inf. uttrycker därmed också *current relevance* i en vidare mening, d.v.s. på diskursplanet (jfr Dahl & Hedin 2000:392).

M:s yttrande med *vera búinn að* + inf. i exempel (4) är med andra ord relevant både i förhållande till det förslag som R nyss lagt fram och det förslag som M själv lägger fram strax därpå. Yttrandet anknuter både bakåt och framåt i samtalet, d.v.s. är både responsivt och projektivt. *vera búinn að* + inf. ingår i den responsiva delen av yttrandet (svaret på R:s förslag). Samtidigt bidrar konstruktionen till att projicera en fortsättning som öppnar för nya bidrag i interaktionen. Den kommunikativa funktionen hos hela yttrandet tycks vara att bidra till att lösa (det plötsliga) problemet med besticken. Yttrandet stadfäster med andra ord premisserna för hur man ska gå vidare i situationen.

Belägget på *vera búinn að* + inf. i exempel (4) ingår i den första turkonstruktionsenheten av en tur och föregås av responspartikeln *já*. Konstruktionen får således en starkt responsiv karaktär i sekvensen. Detta är, naturligt nog, ofta fallet då konstruktionen förekommer i turinitial position. Men den responsiva karaktären hos *vera búinn að* + inf. är inte bara knuten till början av turer. Konstruktionen tenderar generellt att dyka upp i situationer som är (eller framställs som) problematiska på grund av något som har (eller inte) har sagts i det pågående samtalet. Alternativt kan det vara en händelse eller ett skeende i den omgivande situationen som är problematisk. I exempel (5) är det en förändring i samhället som framställs som ett problem. En kostnadsfri service för pensionärer, den kommunala insamlingen av trädgårdsavfall, har lagts ned. H, som ringt upp *Þjóðarsálin*, är själv pensionär. När utdraget börjar håller hon på att beskriva den nu nedlagda servicen.

(5) TRÄDGÅRDSAVFALLET (*Þjóðarsálin* 5.6.1996, inringningsprogram på radio, H = kvinnlig person som ringer upp, M = programvärd, modifierad transkription Camilla Wide¹¹)

- 1 H: (1,8) og þeir hafa: eh sótt til dæmis allan garðaúrgang
och de har hämtat till exempel allt trädgårdsavfall
- 2 (1,0) núna bara í: þó nokkuð mörg ár (0,4) >ég veit ekki
nu í mörgu ár jag vet inte
- > hvenær það byrjaði< (1,3) nei (.) nú er (0,3) >búið að
när det började nej nu har man
- > loka fyrir þetta< (1,0) þetta er of dýrt (1,2) kostar
lagt ner det det är för dyrt kostar
- 5 borgina of mikið
staden för mycket
- 6 M: já:
ja
- 7 H: svo við sem að krhm (1,5) þurfum að losa okkur við [...]
så att vi som måste bli av med ...

Som framgår av raderna 3–4 använder H *vera búinn að* + inf. i mitten av en lång och monologisk tur. Trots det har konstruktionen en responsiv karaktär. En förändring i det kommunala systemet har ägt rum och H är missnöjd med den. *vera búinn að* + inf. ingår alltså i en reaktion på något som har skett

¹¹De ursprungliga transkriptionerna i *Þjóðarsálin*-korpussen har gjorts av Jóhanna Snorradóttir och Jóhannes B. Sigtryggsson.

utanför själva samtalet och samtalssituationen. Men samtidigt har konstruktionen också en responsiv funktion inom H:s eget yttrande. H beskriver först situationen tidigare (då servicen fortfarande stod till buds, jfr r. 1–3), håller sedan en relativt lång paus (1,3 sek.) och fortsätter därefter med *nei* 'nej'. Hon inleder alltså ett slags respons på det hon nyss sagt själv, d.v.s. för en dialog med sig själv. Liksom i exempel (4) pekar *vera búinn að* + inf. inte bara bakåt i samtalet utan även framåt. Som framgår av rad 7 explicitgör H konsekvenserna av förändringen för sig själv och andra i samma situation. Hela poängen med hennes samtal tycks vara att påvisa en inkonsekvens i stadens ekonomiska strategi. Hon påpekar nämligen några turer senare att staden för tillfället gör ekonomiska satsningar inom andra områden. Hon tycks alltså inte vara övertygad om att staden inte har råd med avfalls-servicen för pensionärer.

vera búinn að + inf. i exempel (5) bidrar till att förbereda en poäng eller höjdpunkt i en argumentativ berättelse. Detta tycks även generellt vara en central funktion hos konstruktionen i mer monologiska kontexter (se Wide 2002 kap. 7 för fler exempel). Då positionen eller premisserna i samtalet, argumentationen eller den omgivande situationen klargörs blir det möjligt att komma med ett argument eller en slutsats. I mer dialogiska sekvenser förekommer konstruktionen ofta i diskussioner eller förhandlingar om positioner eller premisser. Det här är fallet i exempel (6), som visar en sekvens från ett telefoninslag i radioprogrammet *Lovísa*.

(6) FLICKBANDET (*Lovísa*, ungdomsprogram på radio, S = kvinnlig programvärd, Ó = manlig musikexpert som rapporterar per telefon, transkription Helga Hilmisdóttir/Camilla Wide)

- 1 Ó: og mér fannst þær (0,4) bara (0,9) ja mér fannst það
och jag tyckte de var ja jag tyckte det
- 2 eiginlega bara eiginlega skemmtilegasta hljómsveitin
egentligen var det häftigaste bandet
- 3 S: bíddu kom það ekki svolítið illa kunnu ekkert að spila á
vanta nu lät det inte illa när de inte alls kunde spela något
- 4 hljóðfari en voru samt að [umf-]
instrument men ändå
- 5 Ó: [nei]
nej
- > þær voru bara búnar að nota tímunnar vel sko
de hade helt enkelt använt tiden väl
- > S: já: já [búnar að]
jaja hade

-> Ó: [þær voru búnar] að (0,6) þær bara (.) klóruðu
de hade de tog

9 sér vel (.) vel fram úr þessu
sig væl genom det här

10 S: ((fnissar))

När utdraget i exempel (6) börjar håller Ó på att rapportera om en rockbandstävling som ägt rum en bit utanför Reykjavík. Han har precis berättat om ett gäng flickor som deltog i tävlingen trots att de hade börjat spela bara en vecka tidigare. Nu säger han att han tycker flickornas band var det häftigaste i hela tävlingen (r. 1–2). Den kvinnliga programvärden, S, reagerar på hans evaluering och undrar om det inte lät illa när flickorna spelade (r. 3–4). Innan S har hunnit avsluta sin tur besvarar Ó hennes insinuerande fråga med *nei*. Genom att använda *vera búinn að* + inf. tillägger han att flickorna hade utnyttjat tiden väl (r. 6). Ó låter alltså förstå att det inte lät alls illa när flickorna spelade.

Liksom i exempel (4)–(5) används *vera búinn að* + inf. i exempel (6) i en problematisk situation. I detta fall kunde problemet karaktäriseras som en kognitiv dissonans mellan samtalsparterna. Ó prisar flickbandet men anger samtidigt att de hade spelat bara en vecka. Detta förvånar S som inte själv har hört bandet. För att kunna gå vidare i sin rapport måste Ó ge S mera bakgrundsinformation. Genom att använda *vera búinn að* + inf. tillägger han alltså att flickorna hade använt tiden väl. Som framgår av utdraget accepterar S nu hans värdering. På rad 7 verkar hon vara på väg att använda *vera búinn að* + inf. för att dra en ny slutsats och därmed orientera sig mot Ó:s position. Det här är eventuellt orsaken till att Ó avbryter sig på rad 8. Han behöver inte fortsätta att klargöra premisserna för sin värdering eftersom S har signalerat att hon är villig att godta den (jfr fnisset på rad 10). Samtalsdeltagarna avslutar här diskussionen om flickbandet. I turen direkt efter sekvensen i exemplet introducerar den manlige studiovärden en ny (under)topik (tidpunkten för själva tävlingen).

Exempel (6) visar en typisk kontext för *vera búinn að* + inf. Samtalsdeltagarna är inte överens om en evaluering. De måste därför klargöra vissa positioner för att gå vidare. I många sådana situationer blir problemen lösta, men ibland utvecklar sig samtalen till direkta konfliktsekvenser. Problemen förblir då ofta olösta, vilket bl.a. kan leda till topikslut eller topikbyte. Ibland verkar samtalsdeltagarna också använda *vera búinn að* + inf. som ett medel för att avsluta en topik eller för att avvisa en förväntad kommunikativ handling. Exempel (7), som är från presidentvalsdebatten på TV, visar ett sådant fall. Journalisterna har försökt få kandidat A att meddela om hon är för eller emot NATO. A har emellertid fortsatt att tala om riskerna med kärnkraft och

kärnvapen som diskuterats tidigare i debatten. Frågan som journalist D ställer på rad 1–2 i exempel (7) blir den sista frågan om G:s inställning till NATO. När G använder *vera búinn að* + inf. i sitt svar och säger att hon trodde att hon redan hade besvarat frågan (r. 3–4) vänder sig journalisterna till andra kandidater. Genom att ifrågasätta huruvida frågan om NATO över huvud taget är relevant lyckas kandidat G alltså undvika att besvara den.

(7) JA ELLER NEJ? (*Presidentvalsdebatten*, TV-debatt med journalister och presidentkandidater, Sjóvarpið 9.6.1996, transkription Camilla Wide)

1 D: svarið er já eða nei eh er það já sem sagt (0,5) ef ég
svaret är ja eller nej är det som sagt ja om jag

2 skildi rétt
uppfattade det rätt?

(1,0)

-> G: ég hélt ég væri búin að svara þessari spurningu
jag trodde jag hade besvarat den här frågan

((överlappande tal, journ. vänder sig till andra kand.))

4 skýrt (0,4) ég mun leggja áherslu á þetta
klart jag ska fokusera på det här

vera búinn að + inf. används alltså (ur ett retroaktivt forskarperspektiv) i slutet av en episod och topik i exempel (7). Det finns många belegg på konstruktionen nära episodgränser i mitt material. Det här kan ses som ett resultat av konstruktionens positionsbestämmande funktion. I slutet och början av episoder finns det ett behov av att motivera topiker och topikbyten. Alternativt kan det finnas ett behov av att förklara eller motivera handlingar och aktiviteter i samtalet eller den omgivande situationen. Konstruktionen bidrar därför ofta till att skapa eller markera en vändpunkt i interaktionen. Alternativt kan konstruktionen understöda en gräns som redan finns. Den här gränsskapande funktionen är särskilt tydlig i exempel (8), som visar en metadiskussion om förhållandet mellan två aktiviteter. En tvåårig flicka i ett samtal från barnspråskorpusen vid Lärarhögskolan på Island, den s.k. ICLA-korpusen¹², håller på att avsluta sitt mellanmål. Hon talar om hur man tackar för sig när man ätit färdigt. Som framgår av rad 1–2 använder såväl flickan som hennes mamma *vera búinn að* + inf. i sekvensen. I båda fallen stadfäster konstruktionen positionen i en icke-språklig aktivitet (ätandet).

¹²Projektet Icelandic Child Language Acquisition leds av prof. Hrafnhildur Ragnarsdóttir. Jag vill rikta ett stort tack till Hrafnhildur för att jag fått tillgång till materialet.

(8) SÁ SÁGER JAG TACK! (ICLA:Dóra05, C = barn, M = mamma)

-> C: (---- þegar við erum búin að borða) svo segi ég takk mig
... *nár vi har ätit färdigt så säger jag tack mig*

-> M: já (0,4) [þegar ég er] búin að borða þá segi ég takk
ja när jag har ätit färdigt så säger jag tack

3 C: [og svo]
och så

4 M: fyrir mig
för mig

Sammanfattningsvis kan man konstatera att *vera búinn að* + inf. används i flera olika typer av samtal och kontexter. Konstruktionen bidrar till att genomföra kommunikativa handlingar av olika slag. Den förekommer t.ex. i samband med att samtalsdeltagarna bekräftar förslag, föreslår aktiviteter, bygger upp poänger, undviker att besvara frågor eller markerar gränser mellan aktiviteter. Samtidigt kan man finna ett generellt mönster i bruket av *vera búinn að* + inf. I situationerna då konstruktionen används klargörs eller diskuteras ofta premisser eller positioner. Konstruktionen förekommer också ofta i anknytning till problem, t.ex. praktiska eller argumentativa problem. Därutöver förekommer konstruktionen i många fall vid gränser eller vändpunkter i interaktionen. Konstruktionen är då nära knuten till något som nyss sagts eller gjorts och något som potentiellt kommer att sägas eller göras. *vera búinn að* + inf. har alltså både responsiva och projektiva sidor.

Jag har sammanfattat den funktionella potentialen hos *vera búinn að* + inf. i figur 1.

	NU (/då)	FÖR ATT
en problematisk, oväntad eller plötslig situation uppkommer i den omgivande situationen (p.g.a. något som har eller inte har sagts/gjorts), SÁ ATT	det blir viktigt, relevant eller nödvändigt att säga, tillägga, komplettera, ställa i förgrunden, fråga om eller påminna om någonting (<i>vera búinn að</i> + inf.)	FÖR ATT gå vidare och säga eller göra något annat senare, eller helt enkelt komma ut ur den (problematiske) situationen

Figur 1. Den kommunikativt-funktionella potentialen hos konstruktionen *vera búinn að* + inf.

Kännetecknande för konstruktionen *vera búinn að* + inf. är att den förekommer i vissa typer av kommunikativa sekvenser. Man kunde också säga att konstruktionen kräver en viss yttre syntax: en situation som skapar för-

väntningar på att a) något särskilt redan har sagts eller gjorts och b) något annat snart ska sägas eller göras. Konstruktionen kan med andra ord karaktäriseras som dialogisk. Detta innebär att den är svår att beskriva isolerad från sina kommunikativa sammanhang, vilket kanske är orsaken till att den inte alltid tagits med i framställningar om tempus och aspekt i isländskan (jfr avsnitt 2 ovan). I grammatiska beskrivningar där *vera búinn að* + inf. behandlas nämns konstruktionens yttre syntax sällan. I stället framförs ofta argument för att det är den inre syntaxen, d.v.s. satsens struktur och argument, som begränsar och styr bruket av *vera búinn að* + inf. I det sista avsnittet av den här artikeln ska jag kort diskutera (och problematisera) de syntaktiskt-semantiska drag som vanligtvis tillskrivs konstruktionen i grammatiska beskrivningar.

5. Syntaktiskt-semantiska tendenser

I beskrivningar av *vera búinn að* + inf. poängteras det ofta att konstruktionen är begränsad till vissa typer av verb. Särskilt i grammatikböcker får man veta att *vera búinn að* + inf. används med handlingsverb men inte med durativa, statiska och momentana verb. I kombination med lämpliga tidsadverbial är det ändå möjligt att använda konstruktionen också med de senare nämnda verben. Enligt Jón Friðjónsson (1989:105) är satsen *Ég er búinn að eiga heima á Akureyri í tvö ár* fullt möjlig medan *Ég er búinn að eiga heima á Akureyri* inte är det. Förutom att konstruktion begränsas till vissa verb brukar följande syntaktiskt-semantiska tendenser nämnas för *vera búinn að* + inf. (ibid.:103f.):

- konstruktionen förekommer endast med subjekt som uttrycker agens (**Hann er búinn að fitna í þessum mánuði* 'Han har gått upp i vikt den här månaden')
- konstruktionen förekommer endast med animata subjekt (**Billinn er búinn að ryðga í vetur* 'Bilen har rostet i vinter')
- konstruktionen förekommer med objekt i bestämd form (*Ég er búinn að sjá ísbjörninn* 'Jag har sett isbjörnen')
- konstruktionen förekommer med adverbial som uttrycker temporal närhet, t.ex. (*einmitt*) *núna* '(just) nu', *rétt áðan* 'för en liten stund sedan' och *nýlega* 'nyligen', men inte med adverbial som uttrycker temporal distans, t.ex. *aldrei* 'aldrig', *sjaldan* 'sällan' och *fýrr* 'föret'.

Hur ser då situationen ut i autentiskt talspråk? Används *vera búinn að* + inf. just på detta sätt? Generellt kan man konstatera att tendenserna i de gram-

matiska beskrivningarna fångar upp det mest allmänna bruket av konstruktionen. Men vid närmare undersökning finner man avvikande exempel t.o.m. i den grammatiska litteraturen. Enligt Stefán Einarsson (1949:147) ska *vera búinn að* + inf. inte förekomma med verb som *sofna* 'somna'. Höskuldur Þráinsson (1974:64) anger ändå följande exempel som fullt acceptabelt:

(9) ég var búinn að sofna 'jag hade somnat'

Beläggen i mitt talspråksmaterial visar även att det går att hitta undantag till de flesta av de begränsningar som vanligtvis nämns för *vera búinn að* + inf. Som exempel (10) visar förekommer konstruktionen inte bara med animata och agentiva subjekt (snöhögarna är varken levande varelser eller agenter).

(10)
í júní [...] þá [...] var ennþá skaflar sem voru ekki búnir að bráðna→[...]
i juni ... då fanns det fortfarande högar [av snö] som inte hade smultit ... (Vänner)

Vad gäller kombinationer med objekt, finns det t.o.m. något fler belägg med artikellösa substantiv än med substantiv i bestämd form. Exempel (11) visar ett av beläggen med ett artikellöst substantiv som objekt.

(11)
>þessi delpa< (0,5) BÚIN (.) AÐ DEKK:A MÓKK
den här flickan har druckit mjölk (ICLA:Ari02)

Objekten som förekommer med *vera búinn að* + inf. i mitt material fördelar sig ganska jämnt över ett kontinuum av olika objekt. En avsevärd del av objekten kunde kategoriseras som obestämda snarare än bestämda. Hit hör t.ex. obestämda nominalfraser, *att*-satser och infinitivuttryck. Därutöver finns det ett stort antal belägg med transitiva verb som saknar objekt (jfr exempel (8) ovan). De här beläggen visar att den avgörande faktorn för bruket av *vera búinn að* + inf. inte alltid är om en avgränsad handling nys avslutats, utan snarare *att* en viss aktivitet ägt rum. Med durativa handlingsverb ligger tyngdpunkten också ofta på aktiviteten (snarare än på resultatet):

(12)
[...] sú sem að (.) hann er (.) búinn að vera að leita að
... den (kvinna) som han har letat efter (Óhve)

I exempel (12) finns inget durativt tidsadverbial, vilket ofta anges som villkor för att *vera búinn að* + inf. ska kunna användas med durativa verb. Där emot förekommer konstruktionen tillsammans med den progressiva kon-

struktionen *vera að* + inf. i exemplet. I exempel (13), där konstruktionen används med det statiska verbet *vera* 'vara', ingår däremot varken tidsadverbial eller konstruktionen *vera að* + inf.

(13)
[...] ég er sjúklingur og allt það (.) >ég er búin að vera í Hveragerði< og svoleiðis sko (0,7) en hérna [...] ég atlaði [...] ... jag är invalid och allt sådant jag har varit i Hveragerði [på hälsohem] och sådär men ... jag tänkte ... (Þjóðarsálin 30.5.1996)

Exempel (13) är inte bara intressant för att *vera búinn að* + inf. förekommer med ett statiskt verb utan tidsbegränsningar. Belägget i exemplet kunde också ses som ett exempel på existentiell perfekt (vilket bara *hafa* + sup. borde kunna användas som, jfr avsnitt 2 ovan). Av kontexten framgår det tydligt att personen som har ringt till *Þjóðarsálin* inte har varit på hälsohemmet i Hveragerði nyligen. Hon verkar inte heller ha planer på att tala om sina vistelser där. Snarare vill hon understryka sin position som invalid. Kommunikativt representerar exempel (13) alltså en typisk kontext för *vera búinn að* + inf. (jfr avsnitt 4 ovan).

Adverbialen som förekommer med *vera búinn að* + inf. i mitt material visar ändå att konstruktionen huvudsakligen används som en *current relevance*-perfekt. Det finns t.ex. inga belägg med adverbial av typen *aldrei* 'aldrig', *sjaldan* 'sällan' eller *fyrir* 'tidigare' i materialet. Däremot finns det flera belägg med *nú* 'nu' eller *núna* '(just) nu'. Exempel (14) nedan visar ett av beläggen med *núna*.

(14)
[...] og væri ekki búin a- að [...] læra að elska núna þá [...] ... och [om jag] inte hade ... lärt mig älska nu då ... (Óhve)

vera búinn að + inf. förekommer också i vissa fall med adverbial som inte är typiska för konstruktioner som uttrycker *current relevance*. I exempel (15) används konstruktionen med ett dåtidsadverbial (*í gær* 'i går'). I exempel (16) används konstruktionen rentav med adverbial *aldrei* 'aldrig'.

(15)
var það furða (--) ég er búin að heyra í gær sko (0,4) því þá hlustaði ég fyrst á aftur sko [...] det var otroligt ... jag hörde [det] igår för då lyssnade jag [på Þjóðarsálin] först igen ... (Þjóðarsálin 30.5.1996)

(16)

A: Það var svo gaman að eignast gallabuxur aftur eftir svona langan tíma
det var så roligt att få ett par jeans igen efter en så lång tid

->B: Ég er búin að eiga gallabuxur bara alltaf
jag har alltid haft ett par jeans
(Naturlig observation, 14.12.2001)

Även om de begränsningar som nämns i beskrivningar av *vera búinn að* + inf. stämmer in på de flesta belägg finns det alltså klart en variation i bruket av konstruktionen. Intressant nog verkar de flesta kontexter som syntaktiskt-semantic sett är otypiska för konstruktionen vara kommunikativt sett rätt typiska för den. Man kan alltså fråga sig vilken roll begränsningar av det slag som nämns för *vera búinn að* + inf. i grammatiska beskrivningar har i praktiken. Kan det t.o.m. vara så att den kommunikativt-funktionella potentialen är den avgörande faktorn för bruket av konstruktionen medan de syntaktiskt-semantic tendenserna endast är sekundära i förhållande till denna potential? I min avhandling kommer jag fram till att detta verkar vara fallet. Förhållandet mellan språket som praktik och språket som system är emellertid en ytterst komplicerad fråga. För att förstå hur de här två aspekterna samverkar i autentiskt språkbruk krävs mer omfattande undersökningar än de jag utfört för min avhandling.

6. Sammanfattning

I den här artikeln har jag gett ett exempel på hur grammatiken, sådan som den ser ut i praktiken, inte kan förklaras enbart med hjälp av statiska och abstrakta begrepp. Man måste även beakta de kommunikativa aspekterna av grammatiska konstruktioner, eftersom de i många fall tycks utgöra den avgörande faktorn för om konstruktionerna används eller inte. Genom att presentera tre olika perspektiv på hur perfektkonstruktionen *vera búinn að* + inf. används i modern isländska har jag visat följande:

1. Grammatiska konstruktioner kan ha mycket varierande spridning i olika gener. Det är sålunda inte irrelevant vilka texter man väljer då man studerar t.ex. grammatikaliseringsprocesser, eller då man uttalar sig om en viss konstruktions spridning och funktion i ett språk.
2. Grammatiska konstruktioner uttrycker inte bara abstrakta relationer om "hur saker och ting är i verkligheten". Grammatiska konstruktioner bidrar i allra högsta grad till att utföra kommunikativa handlingar och skapa

interaktionella mönster. Att beskriva grammatiska konstruktioners kommunikativt-funktionella potential (utgående från autentiska belägg i autentiska kontexter) är därför oundvikligt om man vill presentera en uttömmande beskrivning av hur konstruktionerna uppkommer, används och vidareutvecklas.

3. De syntaktiskt-semantic begränsningar som anges i grammatiska beskrivningar är sällan "vattentäta" i autentiska samtal och texter. Snarare uppvisar "systemet" en stor variation. I stället för att utgå från konstruerade meningar vore det därför ytterst viktigt att a) utgå från autentiskt språkbruk även då man vill beskriva språket som system, och b) relatera de syntaktiskt-semantic begränsningar man postulerar till den kommunikativt-funktionella potentialen hos de grammatiska konstruktionerna i fråga.

Grammatiska konstruktioner existerar inte i ett vakuum. Vi använder grammatiska konstruktioner i verkliga livet för att utföra kommunikativa handlingar. Att beakta de dynamiska aspekterna av grammatiska konstruktioner borde därför vara en naturlig del av alla språkbeskrivningar.

Litteratur

- Anward, Jan & Björn Lindblom. 1998. On the rapid perceptual processing of speech: From signal information to phonetic and grammatical knowledge. Manuskript. Stockholms universitet: Institutionen för lingvistik (Tillgänglig på <http://lab1.isp.su.se/iis/Anward-Lindblom.PDF>.)
- Ásta Svavarsdóttir & Margrét Jónsdóttir. 1998 [1988]. Íslenska fyrir útlendinga: Kennslubók í málfræði. 2:a utgåvan. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Auður Einarsdóttir m.fl. 2001. Learning Icelandic. Reykjavík: Mál og menning.
- Berkov, Valerij P. 1988. Resultative, Passive and Perfect in Norwegian. I: V. P. Nedjal-kov (red.), Typology of Resultative Constructions. Amsterdam: John Benjamins, 433–448.
- Brennu-Njáls saga. 1954. Íslenzk fornrit. XII. bindi. Publicerad av Einar Ól. Sveinsson. Reykjavík: Hið íslenzka fornritafélag.
- Bybee, Joan, Revere Perkins & William Pagliuca. 1994. The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World. Chicago: University of Chicago Press.
- Comrie, Bernard. 1976. Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Östen. 1985. Tense and Aspect Systems. Oxford: Blackwell.
- 2000. The tense-aspect systems of European languages in a typological perspective. I: Ö. Dahl (red.), Tense and Aspect in the Languages of Europe. EALT/EUROTYPE 20–6. Berlin: Mouton de Gruyter, 3–25.
- & Eva Hedin. 2000. Current relevance and event reference. I: Ö. Dahl (red.), Tense

- and Aspect in the Languages of Europe. EALT/EUROTYP 20–6. Berlin: Mouton de Gruyter, 385–401.
- Halldór Halldórsson. 1956. Kennslubók í málfræði handa framhaldsskólum. Akureyri: Bókafélag Odds Björnssonar.
- Halliday, Michael. 1973. Towards a sociological semantics. I: Explorations in the Functions of Language. London: Arnold.
- Haugen, Einar. 1982. Scandinavian Language Structures: A comparative historical survey. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hewson, John & Vit Bubenik. Tense and aspect in Indo-European languages: Theory, Typology, Diachrony. Amsterdam: John Benjamins.
- Hopper, Paul J. 1987. Emergent Grammar. I: Berkeley Linguistic Society 13. Berkeley, 139–157.
- 1988. Emergent Grammar and the A Priori Grammar Postulate. I: D. Tannen (red.), Linguistics in Context: Connecting Observation and Understanding. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 117–134.
- 1998. Emergent grammar. I: M. Tomasello (red.), The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. Mahwah: Lawrence Erlbaum, 155–175.
- Hrafnhildur Ragnarsdóttir, Sven Strömqvist & Ása Nordqvist. 2000. Completed and Progressive Action in Swedish and Icelandic Child Language. I: E. V. Clark (red.), The Proceedings of the Thirtieth Annual Child Language Research Forum. Stanford: CSLI Publications.
- Höskuldur Þráinsson. 1974. Að vera að gera eitthvað. Opublicerad kandidatuppsats í ísländsk grammatik. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- 1995. Handbók um málfræði. Reykjavík: Námsgagnastofnun.
- Jóhannes Gísli Jónsson. 1992. The two perfects of Icelandic. Íslenskt mál og almenn málfræði 14. Reykjavík, 129–145.
- Johannisson, Ture. 1945. Hava och vara som tempusbildande hjälpverb i de nordiska språken. Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 41. Nr. 6. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Jón Friðjónsson. 1989. Samsettar myndir sagna. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Jón Hilmar Jónsson. 1984. Ísländsk grammatikk for utlendinger. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Joos, Martin. 1964. The English Verb: Form and meanings. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Kress, Bruno. 1982. Isländische Grammatik. München: Max Hueber Verlag.
- Kristján Árnason. 1980. Íslensk Málfræði. Kennslubók handa framhaldsskólum: Seinni hluti. Reykjavík: Íðunn.
- Lindstedt, Jouko. 2000. The perfect – aspectual, temporal and evidential. I: Ö. Dahl (red.), Tense and Aspect in the Languages of Europe. EALT/EUROTYP 20–6. Berlin: Mouton de Gruyter, 365–383.
- Linell, Per. 1998. Approaching Dialogue: Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. Amsterdam: John Benjamins.
- 2002. En dialogisk grammatik? – till frågan om samtalsspråkets byggstenar. Bidrag till projektet Samtalsspråkets grammatik. Manuskript, reviderad men preliminär version, 26.2.2002. Linköpings universitet: Tema Kommunikation. (Tillgänglig på <http://www.nordiska.uu.se/samtal/>.)

- www.nordiska.uu.se/samtal/.)
- Luckmann, Thomas. 1990. Social communication, dialogue and conversation. I: I. Marková & K. Foppa (red.), The Dynamics of Dialogue. New York: Harvester Wheatsheaf, 45–61.
- Lähteenmäki, Mika. 2001. Dialogue, Language and Meaning: Variations on Bakhtinian Themes. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Marková, Ivana. 1990. Introduction. I: I. Marková & K. Foppa (red.), The Dynamics of Dialogue. New York: Harvester Wheatsheaf, 1–22.
- Maslov, Jurij. S. 1988. Resultative, perfect and aspect. I: V. P. Nedjalkov (red.), Typology of Resultative Constructions. Amsterdam: John Benjamins, 63–85.
- Mörður Árnason. 1977. Búinn er nú að stríða: Athugasemdir um orðasambandið vera búinn að + nafnháttur. Opublicerad B.A.-uppsats í ísländska. Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Nedjalkov, Vladimir P. & Sergej Je. Jaxontov. 1988. The typology of resultative constructions. I: V. P. Nedjalkov (red.), Typology of Resultative Constructions. Amsterdam: John Benjamins, 3–62.
- Rommetsveit, Ragnar. 1974. On Message Structure: A framework for the study of language and communication. London: John Wiley & Sons.
- SAG = Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson (red.). 1999. Svenska Akademiens Grammatik. Stockholm: Svenska Akademien (Norstedts distr.).
- SAOB = Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Tjugoförsta bandet (Pröjs–Rem). 1957. Lund: A.-B. Ph. Lindstedts Univ.-Bokhandel.
- SO = Svensk ordbok. 2000. 3:e reviderade upplagan. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts.
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: one intersection of grammar and interaction. I: E. Ochs m.fl. (red.), Interaction and Grammar. Cambridge: Cambridge University Press, 52–133.
- , Elinor Ochs & Sandra A. Thompson. 1996. Interaction. I: E. Ochs m.fl. (red.), Interaction and Grammar. Cambridge: Cambridge University Press, 1–51.
- Steensig, Jakob. 2001. Sprog i virkeligheden: Bidrag til en interaktionel lingvistik. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Stefán Einarsson. 1949. Icelandic: Grammar, Texts, Glossary. Baltimore: The John Hopkins Press.
- Valtýr Guðmundsson. 1922. Ísländsk grammatik: Ísländsk nutidssprog. København: H. Hagerups Forlag.
- Wide, Camilla. 2002. Perfect in Dialogue: Form and functional potential of the *vera búinn að* + inf. construction in contemporary Icelandic. PIC Monographs 3. Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur.

Excerptat material

- ICLA = Longitudinell korpus insamlad inom projektet Icelandic Child Language Acquisition vid Lärarhögskolan på Island.
- Källtext = Projektet Källtext. Språkbanken, Göteborgs universitet.
- Lóvísa = Ungdomsprogram på radio, *Rás 2*, 9.11.1997.
- Nyhetstexter från *Morgunblaðið* med konkordanser, Lexikografiska institutet (*Orðabók*

háskólans) vid Islands universitet (<http://www.lexis.hi.is/moggi/mbl.htm>).

Ó hve = Ungdomsprogrammet *Ó hve glöð er vor æska* 'Hur ljuv är vår ungdom' (radio), *Rás 2*, 6.10.1997.

Presidentvalsdebbatten = valdebatt på TV (*Forsetaframboð '96*), *Sjónvarpið*, 9.6.1996.

Textsamlingarna vid Lexikografiska institutet (*Orðabók háskólans*) vid Islands universitet, 13.11.1997.

www-sidor, hämtade med Google.

Vänner = Samtal vid informell träff mellan 25–30-åriga kvinnor, inspelat av Camilla Wide 1996.

Återträff = Samtal vid middagsbjudning med 25-åriga kvinnor, inspelat av Helga Hilmisdóttir 1998.

Þjóðarsálin = Korpus med samtal från inringningsprogram på radio, Institutet för lingvistik (*Málvísindastofnun*) vid Islands universitet.

Transkriptionsnyckel

- (.) paus under 0,2 sekunder
- (0,5) paus mätt med tiondels sekund
- [anger var en överlappning inleds
-] anger var en överlappning avslutas
- me- plötsligt avbrott
- men betonat
- MEN högre ljudstyrka än normalt
- : förlängt ljud (me:n)
- > < snabbare tal än normalt
- ↑ stigande ton
- ↓ tydligt fallande ton
- tydlig fortsättningston
- (---) ohörbart tal
- (()) transkriberarens kommentar